

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ШКІЛЬНИЦТВА НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ГУМЕНЯНСЬКО-УЖГОРОДСЬКОГО ЄЗУЇТСЬКОГО КОЛЕГІУМУ (1613 – 1773 РР.)

Оксана Ферков

кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та культурології,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: oksanaferkov@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8546-401X>

Єзуїтські навчальні заклади були популярними в європейських країнах понад півтора століття. Шкільництво не було серед пріоритетних завдань, створеного 1534 р. Товариства Ісуса. Пройшло близько десятиліття доки стали виникати перші колегіуми та трансформуватися у гуманістичні освітні заклади. Вдале поєднання традиції гуманістичної освіти доби Ренесансу-Реформації та завдань католицького оновлення посттридентського періоду гарантувало єзуїтським закладам успішну діяльність на впродовж тривалого часу. У статті авторка намагається окреслити основні етапи заснування та діяльності гуменянсько-унгварського єзуїтського колегіуму в контексті діяльності Товариства Ісуса на північно-східній окраїні Угорщини у XVII – XVIII ст. Вказано, що школи були ефективним знаряддям у суперництві різних конфесій, зокрема між протестантами і католиками. У ранньоновий час освітні заклади, очолювані церквою (католицькою, протестантською, єзуїтами) мали чітке гуманістичне спрямування, керувалися принципом освіченого благочестя. І це простежується в освітньо-виховній діяльності гуменянсько-унгварського єзуїтського колегіуму. Гуменянсько-унгварський колегіум Товариства Ісуса був типовим закладом гуманістичної освіти (studia humanitatis). Заснування колегії мало свої політичні та релігійно-моральні завдання. Призальмовуючи темпи Реформації у північно-східних окраїнах Угорщини, Католицька Церква через єзуїтів і завдяки меценатству Другетів поширювало освіту, знання, культуру тощо. Універсальна модель єзуїтських шкіл забезпечувала отримання європейської освіти у північно-східних комітатах Угорщини. Соціальна відкритість та релігійна толерантність єзуїтських шкіл відкривала двері для навчання дітей, представників усіх станів і конфесій регіону. У 1773 р. папа римський розпустив орден єзуїтів, були реорганізовані освітні заклади. Ужгородський колегіум було перетворено на гімназію, яка продовжувала освітні традиції єзуїтського шкільництва в краї.

Ключові слова: Товариство Ісуса, єзуїти, гуманістична освіта, Гуменне, Унгвар, Другети, єзуїтський колегіум.

Постановка проблеми. У ранньомодерну добу, яку влучно називають ще часом духовного оновлення, освітні інституції та сфера навчання-виховання у багатьох країнах Західної Європи були підконтрольні домінуючим у країні релігійним конфесіям. Так, відомо, що з тріумфальним поширенням реформаційних ідей школи стали одним із засобів духовно-морального «вербування». Протестантські колегіуми виростили як «гриби після дощу». Втім пройшло якихось півстоліття й естафету перебрали єзуїти, засновані та керовані ними колегіуми стали типовим прикладом гуманістичної освіти та виховання. Освітні засади, навчальний матеріал та виховні методи впливали із загальних засад європейської гуманістичної освіченості.

У запропонованому дослідженні спробуємо сфокусувати увагу на гуманістичних елементах освітньо-виховного процесу тривалий час єдиного католицького навчального закладу середнього рівня в комітатах Північно-Східної Угорщини (частина цих земель після радянського «возз'єднання» стала Закарпатською областю УРСР – Авт.).

У такій постановці проблема ще не була предметом

вивчення серед вітчизняних вчених. Втім це не значить, що історія єзуїтського осередку в Гуменному та Унгварі / Ужгороді досі не вивчалася.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У середині XIX ст. угорський юрист та журналіст Карой Мейсарош у першій історії міста Ужгород [Mészáros, 1861] коротко описав обставини діяльності єзуїтського колегіуму. На межі XIX – XX ст. побачили світ кілька невеликих за об'ємом, але цінні за змістом досліджень з минулого колегіуму [Barna, 1883; Doby, 1889; Dudás, 1909]. Невдовзі, у 1913 р. вчитель ужгородської королівської гімназії Одон Бланар [Blanár, 1913] опублікував велике дослідження, присвячене 300 річчю заснування колегіуму. В ній читаємо про навчально-виховний процес як єзуїтського закладу, так і «світської» гімназії після ліквідації Товариства Ісуса (1773). Праця цінна і тим, що автор користувався на сьогодні недоступними або важко доступними джерелами. Зокрема, рукописною працею одного з останніх вчителів-єзуїтів унгарського колегіуму Яноша Балого [JTML, D. 38]. З тексту О. Бланара не зрозуміло чи користувався він при написанні роботи записами інших отців-єзуїтів. Осць Я. Балог однозначно

знав Діаріуми¹ [ELTE EKK]. О. Бланар вважав, що Я. Балог для написання «Історії...» користувався рукописом «Historia Collegii Homonna-Ungvariensis Soc. Jesu ad anno 1700» [JTML, I, 1]. Ці джерела на сьогодні залишаються неопрацьованими.

Повертаючись до характеристики стану вивчення проблеми сучасною історіографією варто згадати праці вітчизняних авторів, які торкалися історії колегіуму [Ужгородська, 2001; Vujdosó, 2011a; Vujdosó, 2011b; Fedinec, 1996; Химинець 2009; Химинець, 2013]. Угорська історіографія також не стоїть осторонь вивчення історії єзуїтських закладів північно-східної країни колишнього Угорського королівства. Опираючись на щорічні звіти єзуїтського дому Антал Молнар та Ласло Лукач [Molnár, 2009] висвітлили обставини відкриття та перші роки функціонування колегіуму в Гуменному. Отже, попри певну увагу дослідників до порушеної теми, на сьогодні неопрацьованою залишається значна джерельна база. Введення в науковий обіг документів з історії діяльності єзуїтів в північно-східному порубіжжі ранньомодерної Угорщини може кардинально змінити загальну картину історії краю, доповнити знання про освітню сферу, принципи виховання тощо.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що в період католицького відродження (=Контрреформації) особливої популярності стали набувати єзуїтські заклади освіти та виховання. Їхня мережа охопила Західну та Центральну-Східну Європу. Так в польській провінції Товариства Ісуса на середину XVII ст. було 32 колегіуми [Шевченко, 2000, с. 43]. На території Угорщини станом на середину XVIII ст. діяло 30 єзуїтських гімназій, 6 академій, 18 конвіктів та семінарій, 2 університети [Hets, 1938, 9. old.]

Процес становлення колегіумів як закладів освіти був тривалим. Початково це були заклади при університетах, де проживали єзуїти та новіціати. Тобто окремо були доми єзуїтів (*domus professi*), які функціонували згідно окремого статуту (*Institutum*). Тут єзуїти здійснювали пасторальну роботу. У папській буллі 1540 р. є згадка про колегіуми як місця проживання юнаків, котрі мали намір вступити до ордену єзуїтів, або вже стали членами Товариства Ісуса. На відміну від *domus professi* колегіуми забезпечувалися майном, зокрема і землею.

За Конституцією Товариства Ісуса 1541 р. в колегіумах заборонялося проводити лекції чи інші навчальні заняття, щоб цим не відволікати молодь від духовних вправ. Перші колегіуми де проводили освітню діяльність виникли у першій половині 1540-х рр. З 1546 р. колегіуми стали доступними й для тих учнів, які не планували вступати до ордену.

Перший відомий документ про внутрішній устрій єзуїтського колегіуму походить з 1550 р. [Kádár, 2017, 197. old.]. Це договір ордену з містом Мессіна. Документ передбачав прибуття до міста вчителів єзуїтів, які мали забезпечити навчання місцевої молоді. Керівництво міста зобов'язувалося фінансово

підтримувати вчителів і заклад. Отож, місто отримало навальний заклад, де викладали професори-єзуїти, а єзуїти отримали надійних меценатів, які гарантували функціонування колегіуму.

З цього часу єзуїтські колегіуми набувають риси навальних закладів відкритого типу, де освітній процес ґрунтувався на гуманістичних традиціях Відродження і поєднувався із вихованням молоді у дусі посттридентського католицизму. Єзуїти зрозуміли, що через навчання можуть задовольнити значний суспільний попит. Невдовзі папа дозволив відкривати єзуїтські колегіуми будь-де завдяки фундаціям і пожертвам. Вже через кілька десятиліть, власне на межі XVI – XVII століття єзуїтські колегіуми здобули провідну роль в системі навчання-виховання багатьох країн Європи.

На території Угорщини перший єзуїтський колегіум засновано у 1561 р. в м. Надьсомбат (сьогодні Tnava, Словаччина). Поява перших єзуїтів в країні припадає на період гострої суспільно-політичної боротьби. Роз'єднання країни, турецька окупація її центральної частини, бурхливе поширення Реформації, формування Трансільванського князівства та ряд інших факторів унеможлилювали безперешкодну діяльність єзуїтів. Єзуїти вимушені були залишити Трнаву. Не було тривалим перебування єзуїтів і на території Трансільванського князівства. Князь і одночасно польський король Іштван Баторі запросив до Коложвару (Cluj, Румунія) єзуїтів, де заснував для них колегіум [Veress, 1906, 169–193, 249–263, 319–320, 342–386. old.] Також діяла резиденція в Дюлофегерварі (Alba Julia, Румунія) та місія в Нодьвароді (Oradea, Румунія). Після смерті Іштвана Баторі протестантські стани Трансільванії виграли єзуїтів за межі князівства. Так, кілька отців-єзуїтів знайшли прихисток у північно-східному порубіжжі Угорського королівства, в маєтках католицьких шляхтичів.

Отже, в десятиліття чергової активізації контрреформаційних заходів Католицької Церкви в Угорщині на теренах північних та північно-східних комітатів єзуїти засновують свої місіонерські осередки, окремі з них трансформувалися в резиденції та колегіуми [Ферков, 2019а, с. 175]. Для чіткого розуміння слід уточнити, що єзуїтська колегія/колегіум така форма організації громади ордену єзуїтів (наступної після місії та резиденції), орденського дому, при якому, з огляду на матеріальне і кадрове забезпечення (щонайменше 6–8 осіб), могла бути відкрита школа для учнів з-поза ордену [Енциклопедія, 2007, т. 2, с. 283].

Немає достовірних даних про точний час поселення єзуїтів в Гуменному. Існує припущення, що перші єзуїти в родинному містечку Друтетів поселилися бл. 1608 р. Після вигнання єзуїтів із Трансільванії кілька отців поселилося у володіннях шляхтича-католика Пала Ракоці в Зборові (замок Маковиця) [Jezuita, I /1, 358. old; II /2, 578–579. old.]. Це володіння знаходилося безпосередньо по сусідству з

¹ Записи в щоденниках доведені до жовтня 1773 р. Не усі томи мають нумерацію сторінок, в загальному це близько 900 сторінок рукопису різних авторів, деякі сторінки практично не читабельні – *Авт.*

домінією Другетів. Отці-езуїти іноді відвідували села домінії Другетів і невдовзі троє отців поселилися у Гуменному [Velics, 1913, 11. old.]. Це були Янош Сентдерді, Міхай Бешко та Янош Сеолоші. Останній погодився керувати школою в Гуменному.

Місія та колегіум у Гуменному розпочали свою роботу за складної суспільно-політичної ситуації, зокрема боротьби за Трансільванський трон. Серед претендентів були й двоє з роду Другетів – Валентин (Балінт), якого своїм спадкоємцем назвав Іштван Бочкаї у заповіті та двоюрідний племінник Валентина Георгій (ІІІ) Другет, власне засновник езуїтського колегіуму в Гуменному [див. Зубанич, 2021, с. 154–160; Borbély, 2014, 295–309. old.].

До трьох езуїтів в Гуменному восени 1612 р. приєдналися ще двоє – Ференц Ловас і Матяш Семці. До містечка прибув один з найвідоміших езуїтів доби, соратник Петера Пазманя – Шандор Добокаї [Molnár, 2009, 79–95. old.]. Ймовірно, саме йому належить роль організатора колегіуму. Добокаї вже раніше відвідував Гуменне і вів розмови з Другетом про майбутній освітній заклад. Через рік після прибуття Добокаї до Гуменного місія була перетворена на резиденцію.

У 1612 р. король Матяш ІІ дав дозвіл на відкриття в Гуменному езуїтської колегії та школи при ній, у листопаді 1613 р. підтримка надійшла і з Риму [Ферков, 2019б, с. 126]. У 1614–1615 рр. у гуменянському колегіумі вже проводили навчання.

Деякий час навальний заклад і езуїтська резиденція функціонували без підтверджуючого документа, хоча Георгій Другет отримав згоду від генерала Ордену Ісуса – Клаудіо Аквавіві на залучення отців-езуїтів до навчання дітей майбутнього закладу освіти ще в 1612 р. Через рік прийшов дозвіл від папи римського на відкриття езуїтського колегіуму в Гуменному. 23 листопада 1613 р. Другет дарував великі володіння на Земплінщині та Ужанщині для утримання колегіуму та езуїтів. Документу про це дарування не залишилося [Ферков, 2019б, с. 127]. Можливо, грамота була втрачена під час нападу загонів Габора Бетлена у 1619 р. на володіння Другетів. Королівське підтвердження фундація отримала значно пізніше, вже після перенесення закладу до Унгвара, 28 квітня 1649 р.

Вивчаючи проблематику функціонування езуїтського колегіуму в Гуменному маємо можливість посылатися на фундаційну грамоту Георгія (ІІІ) Другета від 2 липня 1615 р. [MNL OL; Weiser, 1882, 142–147. old.]¹ Значні земельні дарування гарантували функціонування навчального закладу та життя отців-езуїтів (маєтки і значні прибутки з них). Окрім Другета значні пожертви робили інші місцеві аристократи та шляхтичі: Міклош Естергазі, Борбала Телегді, Ференц Алагі та інші.

Отже, у 1614 р. в Гуменному розпочалося навчання, яке припинялося до 1619 р., коли через похід військ трансільванського князя Габора Бетлена заклад було закрито, а езуїти втекли до Польщі. Відновили навчання тільки у 1630 р.²

Необхідність заснування середнього навчального закладу в цьому регіоні можна пояснити кількома факторами. По-перше, в регіоні діяли виключно протестантські колегіуми, тож діти конвертованих шляхтичів мали йти вчитися у віддалені від дому краї. По-друге, як сам граф відзначив у фундації до заснування середнього навчального закладу, його підштовхнула занедбаність справи освіти у регіоні. Діти шляхти залюбки бралися за зброю, а не за книжки. Другет розумів, що необхідно мати свою школу середнього рівня, яка б крім закладу навчання дітей стала б осередком католицького і патріотичного виховання. По-третє, освітній і виховний процес в колегіумі став ефективним засобом виховання молоді у дусі католицизму (хоча джерела підтверджують, що масове окатоличення випускників езуїтських закладів не було закономірним явищем).

Отож, освітні заклади, очолювані церквою (католицькою, протестантською, езуїтами) у ранньомодерну добу, мали чітке гуманістичне спрямування. Підпадали вони під поняття «гуманістична школа» (*studia humanitatis*) [Шевченко, 2005, с. 42–44].

Езуїтська освіта ґрунтувалася на принципі освіченого благочестя (*pietas litterata*³) – це унормована всеєвропейська програма. Це був план вивчення латинської та грецької мов, через кращі зразки літературних творів. Переслідувалася подвійна мета – лінгвістична (вивчення латинських і грецьких мов) та – виховна (твори повинні були сприяти формуванню належного морально-етичного світогляду учнів).

Езуїтські заклади (колегіуми, резиденції, місії) окрім завдань ідеологічного характеру (навернення до католицизму) виконували роль культурно-освітнього та церковно-релігійного осередку.

Керівництво ордену та вище католицьке духовенство покладало великі надії на гуменянську резиденцію у справі окатоличення населення регіону. Езуїти проводили «комплексну» роботу у цьому напрямку. Окрім місій у ближчі та віддалені села (насамперед володіння Другетів) погоджувалися на пасторальну (священницьку) роботу, тобто виконували функції парохів (проводили літургії, меси, вінчали, хрестили та хоронили прихожан, надавали евхаристію тощо). Попри таку активну діяльність головна ціль їхньої присутності у північно-східній окраїні держави – це покращення стану освіти молоді [Molnár, 2009, 111. old.].

Езуїтські школи були зорієнтовані на реалізацію трьох головних цілей – відтворення власних кадрів, підготовка дієцезіального кліру (світського духовництва) та навчання світських осіб (дітей шляхти, містян тощо). Саме останнє стало пріоритетом у тих регіонах, де було різне етно-конфесійне населення.

Езуїти приймають гуманістичну модель освіти, яка концентрувала увагу на речах життєво важливих для шляхетних дітей (молоді) – класичні мови, антична писемна спадщина, поетичне мистецтво, ораторські та риторичні здібності та вміння. У ранньомодерну добу гуманістична освіта була необхідним елементом

¹ Текст грамоти на початку ХХ ст. подав: Vlanár, 1913, 22–25. old.

² Трансільванський князь був учасником Тридцятилітньої війни і одночасно підняв повстання проти Габсбурзького панування в Угорщині.

³ Термін запропонований Еразмом Роттердамським.

соціалізації не лише майбутнього шляхтича, але й священника [Серяков, 2016]. Священник чи місіонер мав досконало володіти мистецтвом риторики та ведення диспутів, це стало ефективним знаряддям у боротьбі з «еретиками» / протестантами.

Навчально-виховний процес єзуїтського колегіуму був чітко регламентований. Єзуїтські освітні заклади у навчальному процесі орієнтувалися на модель гуманістичної освіти. У 1599 р. затверджено єдиний статут єзуїтських шкіл – *Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu* [Ratio, 2008], яким керувалися усі єзуїтські заклади аж до розпуску ордену [Кметь, 2008, с. 7–31]. Статут пропонував стандартний набір знань, послідовність викладання, єдині методи та підручники. Мова викладання усюди була латинь. Проте враховувалися і регіональні відмінності/особливості. Наприклад – переклад латинських текстів робився на рідну мову і навпаки з рідної на латинь. Отож, універсальна модель порушувалася через потреби місіонерської діяльності, адже учні – потенційні місіонери в майбутньому і повинні були знати мову населення, де згодом стануть до лав місіонерів.

Щороку в Гуменянському колегіумі навчалось більше як сто учнів, переважно діти шляхти та містян північно-східних комітатів. За гуменянський період існування єзуїтського колегіуму змінилося п'ять ректорів: Добокаї Шандор (1613 – 1619), Ладо Балінт (1612 – 1615), Форро Гергель (1636 – 1638), Ясберені Томаш (1638 – 1640) та Добронокі Дьордь (1640 – 1644).

У перші роки роботи школи було два класи – граматики та поетики, у 1618 р. відкрито клас риторики¹. Тобто гуменянська школа була типовим навчальним закладом середнього рівня (окрім автори вважають, що Георгій Другет мав намір заснувати університет [Химинець, 2013, с. 63], та більше того що гуменянський колегіум є попередником Ужгородського університету, але ж ані в Гуменному, ані в Унгварі не було класів вищих наук.

Напередодні розпуску гуменянського колегіуму (1619) у навчальному процесі були залучені 6 вчителів-єзуїтів. Відомості про кількість учнів не має. Можемо припускати, що заклад був популярним серед місцевої шляхти та містян. Авторитет єзуїтів «спрацював» і в тому, що в 1615 р. 15 учнів закладу обрали для себе священницьку кар'єру [Molnár, 2009, 111. old.].

Дотримання принципу освіченого благочестя обумовило насичене релігійне життя учнів єзуїтських шкіл. Складовою релігійного життя учнів була участь в релігійних конгрегаціях, вони існували також при колегіумах на українських землях Речі Посполитої [Серяков, 2012, с. 129]. Окрім цього щоденний навчальний процес супроводжувався релігійним вихованням. Перед початком занять вчитель та учні спільно молилися, щоденно відвідували месу в храмі,

щомісячно сповідалися, щотижня навчалися катехізису, регулярно причащалися, були присутні на проповідях у неділю та святкові дні тощо [Blanár, 1913, 75. old.].

Так, переглядаючи щорічні звіти резиденції пересвідчуємося, що вже в Гуменному успішно діяла Конгрегація Діви Марії [Blanár, 1913, old. 46; Mohl, 1898 Кнарр, 1992]². Метою цього об'єднання була популяризація серед молоді культу Діви Марії та було покликане прищеплювати їм набожність, моральність і засади християнської поведінки. Маріанські содаліції успішно функціонували в колегіумі й після перенесення його до Ужгорода (1646) [Ферков, 2019а, с. 176].

Освіту, яку давали єзуїтські школи, характеризують як гуманістичну. Курс *studia inferiora* мав ренесансний характер. Отже, характерні для середньовіччя курси *trivium*-у і *quadrivium*-у замінили курси граматики, поезії, риторики. Навчальний процес ґрунтувався не на абстрактному засвоєнні латині, а на її вивченні шляхом ознайомлення з античною спадщиною.

Викладання у школі як справу милосердя окреслюють і «Конституції» [Конституції, 2005]. Згідно з нею, мета Товариства і навчання – допомогти ближньому краще пізнати та полюбити Бога, досконаліше йому служити, спасти власну душу і душі ближніх. викладання у школах було прийняте Товариством як один із видів служіння ближньому. Серед навчальних предметів на першому місці були основи релігії, щотижня у суботу проводилися заняття. У нижчих класах основи катехізису використовували для читання та граматичних вправ. В цілому навчальний процес зосереджувався на мовознавчих аспектах і проходив у дусі суперництва, змагання. У перших двох класах вивчали основи латині та основи синтаксису. З грецької мови вивчали дієслова. У 3-му і 4-му класах повинні були завершити мовознавство і повторювали синтаксис, доповнювали тлумаченням, віршотворенням [Blanár, 1913, 78. old.].

У класі гуманістів (пізніше поетів) знайомилися з основами ораторського мистецтва. Це робилося трьома шляхами: поглиблення основ мовознавства, вдосконаленням навичок та вивченням правил риторики. Читали «*De oratore*» Цицерона, праці Цезаря, Салістія, Лівія, Курція, оди Горация, елегії та епіграми Вергілія. У найвищому класі – риторики – навчалися ораторському мистецтву. За підручники служили праці Цицерона, Аристотеля.

Як бачимо, у XVII – початку XVIII ст. серед навчальних предметів єзуїтських колегіумів не було ні історії та географії, ні арифметики. Ці предмети не вписувалися у гуманістичну модель освіти Товариства Ісуса [Ферков, 2022, с. 110].

У XVIII ст. єзуїти зреагували на зміну освітньої кон'юнктури. Не порушуючи норми «*Ratio studiorum*»,

¹ Існували два типи колегіумів – середнього і вищого рівнів. Перші давали типову освіту гуманістичної школи і складалася з «граматичних» (*infima, grammatica, syntaxis*) і «гуманістичних» класів (*poesis, rhetorica*). Повні колегіуми мали класи вищих наук – філософії (2–3 роки) і теології (4 роки). Саме деякі з таких колегіумів згодом були реорганізовані в університети: Трнава (1636), Кошице (1660).

² В Угорщині дуже сильним був культ Діви Марії. У ранньомодерну добу при навчальних закладах, особливо єзуїтських, створювалися

світські об'єднання, які своєю ціллю мали ідеологічно-виховну діяльність у середовищі учнів, а також залучення мешканців міст тощо. За свідченням джерел в Гуменному вже у 1615 р. існувала Конгрегація, створена за ініціативи патера Шандора Добокаї. На чолі товариства були світські особи. Першим керівником (ректором) Конгрегації Діви Марії в Гуменному був граф Георгій Другет, другим – Янош Другет.

скоригували навчальний процес і запровадили вивчення основ історії, географії, арифметики тощо. На цей період припадає і заснування Конвіктів шляхетних, де викладалися предмети, знання яких було вимогою часу, які відповідали освітнім потребам еліти – математика, архітектура, історія, географія та інші.

За «Radio Studiorum» передбачало вивчення у 5 і 6 класах основ історії, відомих авторів та інших наук, але відразу звучить попередженням, щоб, отримання знань не загрожувало спокою учнів, «не хвилювало їх уяву і думки...» [Blanár, 1913, 78. old.]. Згідно з інструкцією 28 жовтня 1753 р., $\frac{1}{4}$ уроку виділяли на вивчення історичних сюжетів [Blanár, 1913, 135. old.]. саме з цього часу спостерігаємо вивчення історії у нижчих класах єзуїтських гімназій. Запроваджувалося воно не окремим предметом, а як складова основ катехизису. Дещо пізніше в гімназіях історія введена вже окремим предметом. Так само було запроваджено й арифметику. А ось знання та навички угорської історії та мови учні вдосконалювали у шкільних театральних виставах.

Найталановитіших і здібніших учнів шкіл приймали до ордену. Послушником ордену могли стати у віці 15–18 років [Цимбал, 2015, с. 144].

Єзуїтські колегіуми були соціально відкритими. Єдине обмеження або умова для вступу до закладу – це освітній ценз – майбутні учні повинні були володіти елементарною латинню. Звичайно діти шляхти та міщан могли підготуватися у домашніх вчителів для вступу у колегіум. Складніше було це зробити для сільської молоді, діти з бідних сімей могли навчитися основ латині у дяків, священників. Як правило серед учнів єзуїтських колегіумів, і не тільки в Угорщині, була певна частка дітей з бідних сімей. Це пояснюється тим, що навчання в єзуїтських закладах було безоплатним. Частина бідних учнів перебувала на повному утриманні ордену [Серяков, 2012, с. 125]. Вчителі також не вимагали ніякої додаткової платні [Цимбал, 2015, с. 147].

Про гуманістичну, точніше гуманність єзуїтських шкіл свідчить те, що єзуїти намагалися ставитися до учнів якомога делікатніше. Турбувалися про збереження позитивного іміджу Товариства Ісуса. Коли почитати статут та різні внутрішні інструкції шкіл, то розвінчується міф про школи-казарми, так вдало підживлених радянською історіографією.

Елементарний порядок і дисциплінованість учнів були основою навчально-виховного процесу. Але це не є винятком єзуїтських шкіл. Правила поведінки та дисципліни префект зачитував учням кожні пів року, давав роз'яснення. Тих учнів, які порушили правила поведінки чи поваги карали. Фізичні покарання в єзуїтських школах передбачалися за найважчі порушення, але траплялися вони вкрай рідко. Перевага надавалася бесідам і додатковим письмовим завданням. Були випадки коли порушників і ледарів після кількох попереджень виганяли зі школи. Причинами виключення могли служити – уникнення

покарань, прогулювання занять, погана поведінка, розпуста такої міри, що могло б мати негативний вплив на інших [Blanár, 1913, 79. old.]. Отже, єзуїти намагалися навчати юнаків бути добрими християнами та достойними громадянами. Виховували благочестивих мирян, які мали гарні манери [Цимбал, 2015, с. 148].

Учням заборонялося читати «небезпечні і безкорисні» книги, відвідувати погані товариства, брехати, відвідувати світські театральні дійства, публічні страти та покарання.

Важливим засобом гуманістичної освіти і виховання єзуїтського колегіуму в Ужгороді була шкільна бібліотека, тобто доступ вчителів і учнів до основних наукових, релігійних творів епохи. Вже Ян Другет гуменянський у грамоті від 1640 р. говорить про бібліотеку. За літописом Товариства св. Марії (Конгрегації), пише О. Бланар, колегіум мав бібліотеку вже до переселення до Унгвара¹. І вона існувала аж до ліквідації ордену.

Будівля єзуїтського колегіуму в Ужгороді була оснащена усім необхідним для ефективної роботи – каплиця, бібліотека, кухня, їдальня, музей, кімната для хворих, аптека, 24 кімнати для отців, 7 навчальних аудиторій, зал для проведення урочистостей, підвали тощо [Blanár, 1913, 50–51. old.].

Станом на 1707 р. в бібліотеці зберігалось понад 1000 примірників книг. У 1708 р. єзуїти покинули місто, а протестантські воїни Ракоці пограбували бібліотеку [Thaly, 1873, 130. old.]. В гімназії залишився один вчитель – Михайло Годоці та продовжував навчати декількох дітей, які перебували у місті [Химинець, 2013, с. 82]. Зазнали великої шкоди приміщення колегіуму і все майно – дзвони костьолу були переплавлені на гармати, в аудиторіях поселилися солдати або зберігали порох.

Після укладання Сатмарського миру (30 квітня 1711 р.) частина єзуїтів повернулася до Ужгорода, але колегіум та бібліотека знову були пограбовані, вже австрійськими військами [Blanár, 1913, 64. old.]. Навчання в закладі відновилося тільки у 1718 р. і до безперешкодно тривало до ліквідації Товариства Ісуса [Blanár, 1913, 323. old.].

Після розпуску ордену єзуїтів ужгородський заклад ще певний час функціонував. Офіційна передача єзуїтських будинків, замку, бібліотеки Мукачівській греко-католицькій єпархії відбулася 1 серпня 1775 р. У королівському наказі зазначалося, що бібліотекою у майбутньому можуть користуватися вчителі гімназії. На 1773 р. бібліотека мала окремий каталог книг. 1859 книг було виявлено, в каталозі позначено 1956. Були й такі книги, які не внесені до каталогу [Szarka, 1994, 12–19. old.; Hodinka, 1909, 690–691. old.].

Напередодні передачі єзуїтського майна Янош Балог склав каталог книг бібліотеки, у якому зафіксовано назву 2043 книг [Szarka, 1994, 19. old.]. Усі вони перейшли до фондів майбутньої єпархіальної бібліотеки. У жовтні 1775 р. освітня канцелярія намісництва у Братиславі (Пожоні) видає розпо-

¹ В історичній літературі дата переселення єзуїтського колегіуму з Гуменного до Ужгорода позначається не однаково, зустрічаються наступні роки: 1636, 1640, 1646 рр.

рядження про допуск усіх охочих до фондів єпархіяльної бібліотеки, та навіть тих учнів, яким довіряв єпископ [Химинець, 2013, с. 93; Ферков, 2022, с. 111]. Не знаємо чи дотримувалися в єпархіяльній бібліотеці цього розпорядження. Отже, ця бібліотека служила для належного підготовки вчителів та навчання учнів єзуїтського колегіуму.

Після 1775 р. навчання дітей вже у світській гімназії продовжувалося у приміщеннях колишнього колегіуму по вулиці Вовняній, доки не був зведений новий будинок. З ліквідацією ордену єзуїтів і освітньою реформою, проведеною за правління Марії Терезії у дусі Просвітництва, кардинально змінилися принципи навчання та виховання. Втім успішна практика гуманістичного шкільництва єзуїтських колегіумів тривалий час залишалася бути прикладом для новітніх закладів освіти.

Висновки. Освіта, школи, виховання у XVI – XVII ст. відігравала вирішальну роль у суперництві різних конфесій в усіх країнах Європи. Освітні заклади, очолювані церквою (католицькою, протестантською, єзуїтами) мали чітке гуманістичне спрямування, успадковане з доби ренесансу. Підпадали вони під поняття гуманістична школа»

(studia humanitatis). А принцип освіченого благочестя поєднував вивчення античної літературної спадщини і виховання благочестивих християн.

Тенденції гуманістичного спрямування освітньо-виховного процесу спостерігаються і на прикладі функціонування навчальних закладів, зокрема єзуїтських, на території Північно-Східної Угорщини. Єзуїтська освіта і виховний процес були уніфікованими по всій Європі, діяла єдина програма і статут, тому кардинальних відмінностей і не могло бути. Важливою рисою єзуїтських навчальних закладів була соціальна відкритість.

Гуменянсько-унгарський колегіум Товариства Ісуса був типовим закладом гуманістичної освіти. Заснування колегії мало свої політичні та релігійно-моральні завдання. Пригальмовуючи темпи Реформації у північно-східних країнах Угорщини, католицька церква через єзуїтів і завдяки меценатству Другетів поширювало освіту, знання, культуру тощо. Молодь північно-східного регіону Угорщини мала змогу отримати європейську освіту і при бажанні (можливостях) продовжити навчання на вищих ступенях освіти (філософія і теологія, наприклад в Трнавському університеті).

Список використаних джерел

- Barna, Mihály, 1883. Az ungvári királyi katolikus főgimnázium története, *Az Ungvári királyi katolikus Főgimnázium Értesítője az 1882 – 1883. Tanévről*, Ungvár, 3–15. old.
- Blanár, Ödön, 1913. *Az ungvári királyi katolikus főgimnázium háromszázados története. 1613 – 1913*, Ungvár: Ungmezeikönyvnyomda, 305 old.
- Borbély, Zoltán, 2014. A Homonnai Drugeth György vezette Bethlen-ellenes mozgalom nemzetközi hátteréhez, *Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene. A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Kolozsvár, 215–309. old.
- Bujdosó, István, 2011a. Az Ungvári Drugeth Gimnázium története (az alapítástól az 1880-as évek végéig), *Acta Beregsasiensis*, 11, 101–112. old.
- Bujdosó, István, 2011b. Az ungvári gimnázium története, *Együtt*, 3, 71–81. old.
- Doby, Antal, 1898. A homonnai Drugeth-gimnáziumról, *Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez*, 3, 319–321, 354–356. old.
- Dudás, Gyula, 1909. A homonnai Drugeth-kollégium. *Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez*, 14, 3–32. old.
- ELTE EKK – Eötvös Lóránt Tudomány Egyetem, Egyetemi Könyv- és Kézirattár, Budapest, AB 126. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1694 die 3 Aprilis – ab annum 1723 Novembris ; AB 127. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1734 – ab annum 1746; AB 128. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1748 Novembris – ; AB 129. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. Anno 1761 – ab annum 1772.
- Fedinec, Csilla, 1996. Az ungvári gimnázium évszázadai, *Kalendárium*, 96' 97, Ungvár: Kárpáti Kiadó. 34–35. old.
- Hets J. Aurelian, 1938. *A jezsuiták iskolái Magyarországon a 18. század közepén*, Pannonhalma, 94 old.
- Hodinka, Antal, 1909. *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, Budapest, 1909. 856 old.
- Jezsuita okmánytár, 1995. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601 – 1606. I/ 1-2., Szeged, 697 old.
- JTMRL b – JTMRL, I, 1. Historia Collegii Homonna-Ungvariensis Soc. Jesu ad anno 1700 – 1773.
- JTMRLa – Jézus Társaság Magyarországi Rendtartománya Levéltára, Budapest, D.38. Historia Gymnas, Ungvariensis... 1783.
- Kádár, Zsófia, 2017. A jezsuita kollégium, mint intézmény fejlődése a XVII.század elejeig, *Helyiállás. A XII. Eötvös Konferencia Történeti Ülésének tanulmányai*. Szerk. László Gábor, Toronyi Alexandra, Budapest, Eötvös Collegium, 2012, 193–214. old.
- Knapp, Éva–Tüskés, Gábor, 1992. Vallásos társulatok Magyarországon a 17–18. században, *Néprajzi Látóhatár* (1), 8–36. old.
- Mészáros, Károly, 1861. *Ungvár története a legrégebb időktől máig*, Pesten: Ráth Mór Könyvkereskedés, 114 old.
- MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, E152 Registrata, Collegium Ungvariense, fasc. 14.
- Mohl, Antal, 1898. *A Mária-Kongregáció története különös tekintettel hazánkra*, Győr, 1898, 310 old.
- Molnár, Antal, 2009. *Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16–17. Században*, 286 old.
- Ratio Studiorum*: Уклад студій Товариства Ісусового. Система єзуїтської освіти, 2008 / пер з лат. Р. Паранько; пер. з англ. А. Маслюх, Львів: Свічадо, 252 с.
- Szarka, Anna, 1994. *Az ungvári jezsuita kollégium és a munkácsi püspökség könyvgyűjteménye*, Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, 31 old.
- Thaly, Kálmán, 1873. II. Rákóczi Ferenc kora a gr. Csákyak Szepes vármegye és a b. Palocsay-család levéltárában, *Századok*, 100–120. old.
- Velics, L. S.J., 1913. *Vázlatok a magyar jezsuiták múltjából (1610 – 1690)*, Budapest. 162 old.
- Veress, E. A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, *Erdélyi múzeum*, 23, 169–193, 249–263, 319–320, 342–386. old.
- Weiser, Fridericus, 1882. *Litterae authenticae exhibentes originem scholarum Hungariae*, I. Coloczae, 450 old.
- Енциклопедія Львова*: в 4 т., 2007. / за ред. А. Козицького та І. Підкови, Львів: Літопис, т. 2, 608 с.
- Зубанич, Ласлов, 2021. *Суспільно-політичний розвиток дворянських родин Північно-Східної Угорщини у 1526 – 1657 рр.*, Ужгород, 296 с.

- Кметь, В., Дідух, О., 2008. «Ratio Studiorum» в історії європейської та української освіти Ratio Studiorum: Уклад студії Товариства Ісусового. Система єзуїтської освіти / пер з лат. Р. Паранько; пер. з англ. А. Маслюх, Львів: Свічадо, с. 7–31.
- Конституції Товариства Ісуса та їх Додаткові норми, 2005. / пер. з англ. А. Маслюх, Львів: Свічадо, 532 с.
- Серяков, Сергій, 2012. Повсякденне життя єзуїтських шкіл України, *Повсякдення ранньомодерної України*. Історичні студії в 2-х томах, т. 1: Практики, казуси та девіації повсякдення / Гол. ред. В. Смолій, К.: Інститут історії України, с. 99–140.
- Серяков, Сергій, 2016. *Sacrum i profanum у житті єзуїтських шкіл на сході Польської провінції Товариства Ісуса у другій половині XVII ст.* URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1786-serhii-sieriakov-sacrum-i-profanum-u-zhytti-iezuitskykh-shkil-na-skhodi-polskoi-provintsii-tovarystva-isusa-u-druhii-polovyni-xvii-st> (останній перегляд 15.04.2024).
- Ужгородська гімназія. *Історія, матеріали, спогади*, 2001 / Кер. ред. кол. П. Чучка, Ужгород: «Поліпрант», 2001, 269 с.
- Ферков, Оксана, 2019а. Місіонерська діяльність ордену єзуїтів (товариство Ісуса) у володіннях окатоличених аристократів північно-східної Угорщини у XVII ст., *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Історія*, Ужгород, Вип. 1 (40), с. 173–185. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(40\).2019.171159](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(40).2019.171159)
- Ферков, Оксана, 2019б. Гуменянсько-ужгородський єзуїтський колегіум: від заснування до ліквідації Товариства Ісуса (1613 – 1773), *Natio erudita: Školstvo v konfesionálnom prostredí na Slovensku v minulosti*. Orientalia et Occidentalia, vol. 24, Kosice: Dobrá kniha, 2019, с. 121–139.
- Ферков, Оксана, 2022. Ліквідація ордену єзуїтів (Товариство Ісуса) та її наслідки для ужгородського єзуїтського колегіуму, *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, Ужгород, Вип. 1 (46), с. 108–118. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(46\).2022.257011](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(46).2022.257011)
- Химинець, В. В., Стричак, П. П., Качур, Б. М., Талапканич, М. І., 2009. *Освіта Закарпаття*. Монографія, Ужгород: «Карпати»; Інформаційно-видавничий центр ЗПППО, 464 с.
- Химинець, В. В., Басараб, М. М., 2013. *Історія Ужгородської гімназії (1613 – 2013)*. Монографія, Ужгород: «Карпати»; Інформаційно-видавничий центр ЗПППО, 272 с.
- Цимбал, О., 2015. Етос Товариства Ісуса: моральні і фізичні якості істинного християнина, *Практична філософія*, №1 (№55), с. 143–150.
- Шевченко, Тетяна, 2005. *Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI – середини XVII ст.*, Львів: Свічадо, 340 с.
- Шевченко, Тетяна, 2000. Викладачі Луцького єзуїтського колегіуму. 1608 – 1648, *Київська старовина*, 6, с. 42–57.

References

- Barna, Mihály, 1883. Az ungvári királyi katholikus főgimnázium története. Az *Ungvári királyi katholikus Főgimnázium Értesítője az 1882–1883. Tanévről*, Ungvár, 3–15. old. (in Hungarian).
- Blanár, Ödön, 1913. *Az ungvári királyi katholikus főgimnázium háromszázados története. 1613 – 1913*. Ungvár: Ungmegeyei könyvnyomda, 305 old. (in Hungarian).
- Borbély, Zoltán, 2014. A Homonnai Drugeth György vezette Bethlen-ellenes mozgalom nemzetközi hátteréhez, *Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene. A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Kolozsvár, 215–309. old. (in Hungarian).
- Bujdosó, István, 2011a. Az Ungvári Drugeth Gimnázium története (az alapítástól az 1880-as évek végéig), *Acta Beregsasiensis*, 11, 101–112. old. (in Hungarian).
- Bujdosó, István, 2011b. Az ungvári gimnázium története, *Együtt*, 3, 71–81. old. (in Hungarian).
- Doby, Antal, 1898. A homonnai Drugeth-gimnáziumról, *Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez*, 3, 319–321, 354–356. old. (in Hungarian).
- Dudás, Gyula, 1909. A homonnai Drugeth-kollégium, *Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez*, 14, 3–32. old. (in Hungarian).
- ELTE EKK – Eötvös Lóránt Tudomány Egyetem, Egyetemi Könyv- és Kézirattár, Budapest, AB 126. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1694 die 3 Aprilis – ab annum 1723 Novembris ; AB 127. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1734 – ab annum 1746; AB 128. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1748 Novembris – ; AB 129. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. Anno 1761 – ab annum 1772. (in Latin).
- Entsyklopediia Lvova: v 4 t., 2007. [Encyclopedia of Lviv] / za red. A. Kozytzkoho ta I. Pidkovy, Lviv: Litopys, t. 2, 608 s. (in Ukrainian).
- Fedinec, Csilla, 1996. Az ungvári gimnázium évszázadai, *Kalendárium*, 96' 97, Ungvár: Kárpáti Kiadó. 34–35. old. (in Hungarian).
- Ferkov, Oksana, 2019a. Misionerska diialnist ordenu yezuitiv (tovarystvo Isusa) u volodinniakh okatolychenykh arystokrativ pivnichno-skhidnoi Uhorshchyny u XVII st. [Missionary activity of the Jesuits Order (The Society of Jesus) in the possessions of the Catholic noblemen of the North-Eastern Hungary in the XVIIth century], *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, Uzhhorod, vyp. 1 (40), s. 173–185. (in Ukrainian).
- Ferkov, Oksana, 2019 b. Humeniiansko-uzhhorodskyi yezuitskyi kolehium: vid zasnuvannia do likvidatsii Tovarystva Isusa (1613 – 1773). [Humenuian-Uzhgorod Jesuit Collegium: from the foundation to the liquidation of the Society of Jesus (1613 – 1773)], *Natio erudita: Školstvo v konfesionálnom prostredí na Slovensku v minulosti*. Orientalia et Occidentalia, vol. 24, Kosice: Dobrá kniha, 2019, s. 121–139. (in Ukrainian).
- Ferkov, Oksana, 2022. Likvidatsiia ordenu yezuitiv (Tovarystvo Isusa) ta yii naslidky dlia uzhhorodskoho yezuitskoho kolehiumu. [Abolition of the Jesuit Order (The Society of Jesus) and its consequences for the Uzhhorod Jesuit Collegium], *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, Uzhhorod, vyp. 1 (46), s. 108–118. (in Ukrainian).
- Hets J. Aurelian, 1938. *A jezsuiták iskolái Magyarországon a 18. század közepén*, Pannonhalma, 94 old. (in Hungarian).
- Hodinka, Antal, 1909. *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, Budapest, 1909, 856 old. (in Hungarian).
- Jezsuita okmánytár, 1995. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601 – 1606. I/ 1-2, Szeged, 697 old. (in Hungarian).
- JTMRL a – Jézus Társaság Magyarországi Rendtartománya Levéltára, Budapest, D. 38. Historia Gymnas. Ungvariensis... 1783. (in Latin).
- JTMRL b – JTMRL, I, 1. Historia Collegii Homonna-Ungvariensis Soc. Jesu ad anno 1700 – 1773 (in Latin).
- Kádár, Zsófia, 2017. A jezsuita kollégium, mint intézmény fejlődése a XVII. század elejeig, *Helystállás. A XII. Eötvös Konferencia Történeti Ülésének tanulmányai*. Szerk. László Gábor, Toronyi Alexandra, Budapest, Eötvös Collegium, 2012, 193–214. old. (in Hungarian).
- Khymynets ,V. V., Strichyk, P. P., Kachur, B. M., Talapkanych, M. I., 2009. *Osvita Zakarpattia [Education of Transcarpathia]*.

- Monografia, Uzhhorod: «Karpaty»; Informatsiino-vydavnychiy tsentr ZIPPO, 464 s. (in Ukrainian).
- Khymynets, V. V., Basarab, M. M., 2013. *Istoriia Uzhhorodskoi himnazii (1613 – 2013)* [History of the Uzhgorod Gymnasium (1613 – 2013)]. Monografia, Uzhhorod: «Karpaty»; Informatsiino-vydavnychiy tsentr ZIPPO, 272 s. (in Ukrainian).
- Kmet, V., Didukh, O., 2008. «*Ratio Studiorum*» v istorii yevropeiskoi ta ukrainiskoi osvity *Ratio Studiorum: Uklad studii Tovarystva Isusovoho. Systema yezuitskoi osvity* ["Ratio Studiorum" in the history of European and Ukrainian education Ratio Studiorum: Structure of the studio of the Society of Jesus. The system of Jesuit education] / per z lat. R.Paranko; per. z anh. A. Masliukh, Lviv: Svichado, s.7–31 (in Ukrainian).
- Knapp, Éva–Tüskés, Gábor, 1992. Vallásos társulatok Magyarországon a 17–18. Században, *Néprajzi Látóhatár* (1), 8–36. old. (in Hungarian).
- Konstytutsii Tovarystva Isusa ta yikh Dodatkovy normy, 2005. [Constitutions of the Society of Jesus and their Additional Regulations] / per. z anh. A.Masliukh, Lviv: Svichado, 532 s. (in Ukrainian).
- Mészáros, Károly, 1861. *Ungvár története a legrégebb időktől máig*, Pesten: Ráth Mór Könyvkereskedés, 114 old. (in Hungarian).
- MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, E152 Registrata, Collegium Ungvariense, fasc. 14. (in Latin).
- Mohl, Antal, 1898. *A Mária-Kongregáció története különös tekintettel hazánkra*, Győr, 1898, 310 old. (in Hungarian).
- Molnár, Antal, 2009. *Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16–17. században*, 286 old. (in Hungarian).
- Ratio Studiorum: Uklad studii Tovarystva Isusovoho. Systema yezuitskoi osvity, 2008. [Ratio Studiorum: Layout of the studio of the Society of Jesus. The Jesuit education system] / per z lat. R.Paranko; per. z anh. A. Masliukh, Lviv: Svichado, 252 s. (in Ukrainian).
- Shevchenko, Tetiana, 2005. *Yezuitske shkylnytstvo na ukrainskykh zemliakh ostannoï chverti XVI – seređyny XVII st.* [Jesuit schooling in the Ukrainian lands of the last quarter of the 16th century – the middle of the 18th century], Lviv: Svichado, 340 s. (in Ukrainian).
- Shevchenko, Tetiana, 2000. *Vykładachi Lutskoho yezuitskoho kolehiumu. 1608 – 1648* [Teachers of the Lutsk Jesuit Collegium. 1608–1648], *Kyivska starovyna*, 6, s. 42–57 (in Ukrainian).
- Sieriakov, Serhii, 2012. *Povsiakdenne zhyttia yezuitskykh shkyl Ukrainy. Povsiakdennia rannomodernoi Ukrainy*. Istorychni studii v 2-kh tomakh. [Everyday life of Jesuit schools in Ukraine. Povsiakdennia early modern Ukraine. Historical studies in 2 volumes], t. 1: *Praktyky, kazusy ta devyatsii povsiakdennia* / Hol. red. V. Smolii, K.: Instytut istorii Ukrainy, s. 99–140 (in Ukrainian).
- Sieriakov, Serhii, 2016. *Sacrum i profanum u zhytti yezuitskykh shkyl na skhodi Polskoi provintsii Tovarystva Isusa u druhii polovyni XVII st.* [Sacrum and profanum in the life of Jesuit schools in the east of the Polish province of the Society of Jesus in the second half of the 18th century]. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1786-serhii-sieriakov-sacrum-i-profanum-u-zhytti-iezuitskykh-shkil-na-skhodi-polskoi-provintsii-tovarystva-isusa-u-druhii-polovyni-xvii-st> (ostannii perehliad 15.04.2024) (in Ukrainian).
- Szarka, Anna, 1994. *Az ungvári jezsuíta kollégium és a munkácsi püspökség könyvgyűjteménye*, Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, 31 old. (in Hungarian).
- Thaly, Kálmán, 1873. II. Rákóczi Ferenc kora a gr. Csákyak Szepes vármegye és a b. Palocsay-család levéltárában, *Századok*, 100–120. old. (in Hungarian).
- Tsymbal, O., 2015. *Etos Tovarystva Isusa: moralni i fizychni yakosti istynnoho khrystyianyana*. [Ethos of the Society of Jesus: moral and physical qualities of a true Christian], *Praktychna filozofia*, №1 (№55), s. 143–150 (in Ukrainian).
- Uzhhorodska himnazia. Istorii, materialy, spohady*, 2001. [Uzhgorod Gymnasium. History, materials, memories] / Ker. red. kol. P. Chuchka, Uzhhorod: «Poliprant», 2001, 269 s. (in Ukrainian).
- Velics, L., S. J., 1913. *Vázlatok a magyar jezsuiták múltjából (1610 – 1690)*, Budapest, 162 old. (in Hungarian).
- Veress, E. *A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig*, *Erdélyi múzeum*, 23. 169–193, 249–263, 319–320, 342–386 (in Hungarian).
- Weiser, Fridericus, 1882. *Litterae autenticae exhibentes originem scholarum Hungariae*, I. Coloczae, 450 old. (in Latin).
- Zubanych, Laslov, 2021. *Suspilno-politychnyi rozvytok dvorianskykh rodyn Pivnichno-Skhidnoi Uhorshchyny u 1526 – 1657 rr.* [Socio-political development of noble families of North-Eastern Hungary in 1526 – 1657], Uzhhorod, 296 s. (in Ukrainian).

Oksana Ferkov

Candidate of History, Docent; Docent of the Department of the Archaeology, Ethnology and Cultural Studies, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

HUMANISTIC PRINCIPLES OF SCHOOLING BASED ON THE EXAMPLE OF ACTIVITIES OF THE HUMENNE-UZHGOROD JESUIT COLLEGE (1613 – 1773)

Jesuit educational institutions were famous in European countries for more than a century and a half. Education was not among the priority tasks of the Society of Jesus, created in 1534. About a decade had passed before the first colleges began emerging and transforming into humanistic educational institutions. The successful combination of the tradition of humanistic education of the Renaissance-Reformation era and the tasks of Catholic renewal of the post-Trident period guaranteed Jesuit institutions successful activity for a long time. In the article, the author tries to outline the main stages of the establishment and activity of the Humenne-Ungvar Jesuit collegium in the context of the activity of the Society of Jesus on the northeastern outskirts of Hungary in the 17th and 18th centuries. It is indicated that schools were an effective tool in the rivalry between different denominations, particularly among Protestants and Catholics. In the early modern times, educational institutions headed by the church (Catholic, Protestant, Jesuit) had a clear humanistic direction and were guided by the principle of enlightened piety. And this can be seen in the educational activities of the Humenne-Ungvar Jesuit College. The Humenne-Ungvar College of the Society of Jesus was a typical institution of humanistic education (studia humanitatis). The establishment of the college had its own political, religious, and moral tasks. Slowing down the pace of the Reformation in the northeastern outskirts of Hungary, the Catholic Church,

through the Jesuits, and thanks to the patronage of the Drugets, spread education, knowledge, culture, and more. The universal model of Jesuit schools provided European education in the northeastern counties of Hungary. The social openness and religious tolerance of the Jesuit schools opened doors for the education of children with different statuses and confessions of the region. 1773, the Pope dissolved the Jesuit order, and educational institutions were reorganized. The Uzhhorod College was transformed into a gymnasium, which continued the educational traditions of Jesuit schooling in the region.

Keywords: *the Society of Jesus, Jesuits, humanistic education, Humenne, Ungvar, Drugets, Jesuit college.*